

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Юлії Миколаївни Радкевич
«Камерно-вокальна лірика як рід виконавської традиції:
національні та жанрово-стильові репрезентації»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

«Лірика – це вираження особистості»
О. Фрейденберг

Дисертацію пані Юлії Радкевич присвячено камерно-вокальній ліриці як роду виконавської традиції, що розглядається в національних та жанрово-стильових репрезентаціях. Насамперед, відзначимо концепційність дослідження, що приваблює обраним проблемним дискурсом сучасної музичної науки. Звернемо увагу на ключові концепти (і, відповідно, ключові слова) дисертації, категоріальний статус яких є більш, аніж переконливим: *лірика*, *рід*, *традиція* (виконавська, національна), *музичне мислення*, *виконавство*, *спадкоємність* та ін. Ми маємо справу з ґрунтовним підходом до вивчення системних, багатокладних феноменів мистецького буття, і це, в свою чергу, обумовлює відповідний рівень інтелектуального потенціалу здобувачки.

Дослідники лірики знаменують її появу як найбільшу зміну суспільної свідомості. У цьому ключі лірика визначається «як етимологія почуття» і один із найбільш значних етапів **пізнавального процесу** (з епістолярію О. Фрейденберг). Дане положення зрезонує на сторінках дисертації у поступі розгортання наукової концепції Ю. Радкевич: «Якщо вірно, що “музика є аналогом людини” (Шаповалова, 2007), а вищою цінністю і сенсом самої музики є людина, її душевна (за Г. Сковородою) та духовна (Бог є Любов) природа, то це уможливило визнання лірики фундаментальною сутністю людини. Звідси й корінь її одвічного тяжіння до пізнання буття і себе; отже, лірика – це онтологічний модус буття людини душевної (*homo animus*)» (с. 20 дис.).

Критерієм доцільності і затребуваності дослідницького пошуку завжди є практика. Закономірними є наявність як зовнішніх, так і внутрішніх передумов «визрівання» певної наукової концепції. У даному випадку, вихідною точкою «**когнітивної концепції лірики як роду виконавської традиції**» (с. 22 дисертації) постає феномен особистості музиканта в системі онтологічних зв'язків мистецтва і буття.

Усвідомлюючи і враховуючи значущість ролі виконавця¹, здобувачка ставить завдання обґрунтувати **когнітивний погляд** на камерно-вокальну лірику як іпостась професійної діяльності співака (с. 2 тексту дис.). У даному випадку це є проявом зворотного процесу впливу виконавця на стан теоретичної думки про *мислення музикою*².

На самому початку дослідження Юлія Миколаївна Радкевич маркує передумови і «точки відліку» авторської *наукової рефлексії*³: «Дефініція “лірика – рід виконавської традиції” виникла на ґрунті систематизації спостережень авторки за концертно-артистичними презентаціями творів різних жанрів й стилів, національних традицій, які разом складають сучасну картину вокального мистецтва Харкова та всієї України. Постає проблема виховання *універсального співака*, що потребує нагального розв’язання саме зараз, в умовах глобалізації музичної культури світу» (с. 2). Тож дана концепція – це результат синергії творчої діяльності здобувачки (солістки Харківської філармонії) та наукової школи когнітивного музикознавства – як школи системно-інтерпретативного мислення (за Людмилою Шаповаловою).

Наголосимо на актуальності сформульованої теми, що полягає у відповідності концепції дослідження об’єктивним чинникам буття сучасного когнітивного музикознавства як складової гуманітаристики XXI століття. У даному контексті, при нагоді, доцільно зауважити, що рецензована дисертація є прикладом приналежності до компендіуму сучасних теоретичних розробок у ХНУМ імені І. П. Котляревського, зокрема, під егідою комплексної теми «**Когнітивне музикознавство: парадигматика музичної творчості в актуальних запитах історії**» (2022 – 2027 рр.) згідно з планами науково-дослідної роботи Університету.

Тож якою є концептосфера дослідження пані Ю. Радкевич, що слугує когнітивним інструментом для осягнення камерно-вокальної лірики в системі виконавської традиції? Відповідь: упроваджене у науковий обіг й апробоване в дисертації поняття – *виконавська когнітивістика*.

Надзавданням наукової розвідки здобувачка визначає розробку *вчення про виконавську когнітивістику*, «сутність якої розкриє єдність національних, жанрово-стильових та персональних форм репрезентації вокальної лірики в творчості співака (співачки)» (с. 3 дис.).

¹ Підтвердженням зростання наукового інтересу до виконавської творчості, в тому числі як складової живого процесу синергії всіх суб’єктів музичної творчості (композитор-виконавець-слухач), слугує спостережуваний динамічний розвиток у наш час *інтерпретології* – актуальної галузі музикознавства.

² У площині музичної когнітивістики як вчення про *мислення музикою*.

³ Послугуючись термінологічним апаратом дисертації (сс. 20, 22 тексту дисертації).

Серед здобутків дослідження, після заявленої постановки проблеми, вкажемо на системність, яка узагальнює різні прояви лірики у вокальній творчості в єдину модель як рід виконавської традиції (західноєвропейська та українська традиції). Відтак, пані Ю. Радкевич доволі переконливо вдається об'єднати під егідою лірики (яка мислиться ширше, ніж жанр!), здавалось би, непокєднане, у розмаїтості форм і жанрів пісенної творчості.

Не йдучи шляхом структурного огляду дисертації, підсумуємо позитивні враження від напрацювань Юлії Миколаївни Радкевич з метою окреслення новизни отриманих наукових результатів.

1. Засадничий етап моделювання концепції Ю. М. Радкевич – власне концептосфера дослідження. Когнітивний підхід дозволяє об'єднати під «спільним знаменником» («в єдине герменевтичне коло», с. 180 дис.) різновимірні явища камерно-вокальної музики: від народнопісенних зразків на етапі генези до сучасної композиторської практики «в єдиний історичний хронотоп, “вписаний” в культурно-стильові ландшафти музичної України» (там само). Здобувачкою упроваджуються в науковий обіг такі поняття: «виконавська когнітивістика», «лірика як рід виконавської традиції»; «лірична свідомість музики»; «вокально-виконавський стиль творчості» тощо. Надані дефініції, як зазначає пані Ю. Радкевич, допомагають висвітлити специфіку камерно-вокальної лірики.

Так, вихідним виявляється розуміння вокальної творчості як когнітивної діяльності, яке керує творчою свідомістю співака. Продуктом його свідомості (самосвідомості) є мислення, у даному випадку – у камерному хронотопі вокальної музики XIX–XXI століть. Через категорію мислення теоретичне музикознавство входить в когнітивну площину психології творчості (див. запропоновану дефініцію *когнітивного мислення виконавця*⁴). Відтак, у дисертації розробляється вчення про виконавську когнітивістику як розділ музикознавства, який вивчає роль співака як носія камерно-вокальної лірики як родової традиції (Висновки до Розділу 1). Врешті у Висновках дисертації запропоновано дефініцію поняття виконавської когнітивістики як розділу інтерпретології, присвяченому розкриттю механізмів співацького мислення.

2. Виправданим є історичний підхід до осмислення сутності камерно-вокальної лірики. Здобувачка обґрунтовує історичну поетику камерно-вокальної лірики у світі актуального виконавства XXI століття. У Першому розділі (підрозділ 1.3.) висвітлено етапи еволюції камерно-вокальної лірики

⁴ «Когнітивне мислення виконавця – це об'єктивно сформована здатність (властивість) особистості співака фокусувати свій розум на художньо-світоглядних та технологічних установах співу для реалізації успішної творчої діяльності» (Висновки, с. 180 дисертації).

європейської традиції XIX ст.⁵, що засвідчують вивчення європейської онтогенези камерно-вокальної лірики як окремої «гілки» вокально-виконавського мистецтва з виокремленням основних жанрово-стильових етапів (див. Висновки, с. 181–182). Відповідно, у Другому розділі розглядаються етапи розвитку камерно-вокальної лірики в контексті української національної традиції, які, в свою чергу, увиразнюють спадкоємність ліричної свідомості музики на різних етапах еволюції традиційної культури та подальших взаємозв'язках з професійними вокальними жанрами. Узагальнюючи, зазначимо, що такий підхід «спрацьовує» на обґрунтування статусу камерно-вокальної лірики як роду виконавської традиції «за історико-когнітивними, національно-жанровими та мовностильовими параметрами», згідно з першою позицією наукової новизни отриманих результатів у Вступі (с. 26 дис.).

3. Вивчення форм репрезентації української народної пісенності в діяльності знакових постатей української культури кінця XX – XXI століть (Квітка Цісик, Ніна Матвієнко, Тарас Компаніченко) засвідчило перспективність одного із дискурсів виконавської когнітивістики – *феноменології* особистості співака. Чому? Виокремлення ролі особистості співака у вокальному мистецтві здатне постати самоцінним предметом наукової рефлексії з метою дослідження «його унікальності та «національно-ментальної персоніфікації серед інших феноменів культури» (там само). Окрім того, залучення вказаного дискурсу у дисертації уможливило врахування інтерпретаційної функції *співака як співавтора*, що є затребуваним при обраній постановці проблеми. Адже лірика – «це рід традиції, яка поширюється на виконавську сферу і акцентує роль авторства в мистецтві співу (ширше – *особистості як співавтора* того чи іншого співацького феномену)» (с. 38 дис.).

Імпонує обрана логіка викладу дисертації Юлії Миколаївни Радкевич, що втілена у двочастинній структурі. Аналітичні підрозділи представляють собою послідовний виклад у розгортанні «живого» наукового тексту. Висновки структуровані, ґрунтовні та переконливі. Дослідження за своєю структурою та змістом відповідає встановленим вимогам щодо дисертацій третього освітньо-наукового рівня.

Вкажемо на апробацію основних результатів, що представлена публікаціями одноосібних наукових статей за темою дисертації (у кількості трьох) у спеціалізованих фахових виданнях України, затверджених МОН України. Матеріали публікацій охоплюють коло наукових проблем, які висвітлені у праці.

⁵ Здійснений виконавський і інтерпретаційний аналіз «До далекої коханої» Л. Бетховена, польських пісень Ф. Шопена, «П'ять пісень на вірші М. Везендонк» Р. Вагнера, які репрезентують ліричну свідомість новосвропейської музики.

В якості **зауважень**, що в цілому не впливають на належний науковий рівень і позитивне враження, вкажемо на окремі з них.

У тексті дисертації бракує посилань на аудіо-, відеозаписи виконань обраних зразків. Зокрема, при інтерпретаційному аналізі двох версій «Пять пісень на вірші Матильди Везендонк» Р. Вагнера саме за відсутності посилань на обрані виконавські версії не вповні є можливим оцінити результат здійсненого аналізу. І далі – враховуючи, свого роду, ексклюзивність обраного матеріалу дослідження (що виявляється в його розмаїтті), вкрай доцільним було б надати посилання на записи й інших зразків.

Так само, відчутною стала відсутність нотних прикладів в аналітичних підрозділах. Дисертацію лише збагатили б Додатки (нотні приклади та ін.), які б підтверджували та унаочнювали результати здійсненого аналізу.

Вкажемо на окремі технічні одруківки і хиби, що зустрічаються на сторінках тексту (наприклад, сс. 46, 59, 65, 90 та деяких інших).

З метою уточнення окремих положень дисертації при знайомстві з текстом дослідження постало наступне **запитання**:

Розглядаючи жанрово-стилістичні тенденції європейської камерно-вокальної лірики XIX ст. і ліричну семіосферу в творах українських композиторів другої половини XX ст. (с. 6, 182 дис.), Ви вкажете на наявний прояв і семіосферу *національного романтизму*. Проясніть, чи спрацьовує це поняття в виконавському процесі? Яке його значення для співака?

Отже, після ознайомлення з текстом дисертації «Камерно-вокальна лірика як рід виконавської традиції: національні та жанрово-стильові репрезентації» Юлії Миколаївни Радкевич, можемо констатувати, що за критеріями, які висуваються до кваліфікаційних наукових праць, представлених на здобуття ступеня доктора філософії, вона відповідає сучасним вимогам МОН України і є самостійним, завершеним й оригінальним дослідженням. Тема дисертації є безумовно актуальною, сформульована мета – доведеною, заявлені завдання виконаними, результати, викладені у Висновках, переконливі, як і наукова новизна отриманих результатів.

Все вищенаведене слугує підставами для визнання дисертації такою, що відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Авторка дисертації Юлія Миколаївна Радкевич заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри інтерпретології
та аналізу музики Харківського
національного університету
мистецтв імені І.П.Котляревського,
доцент

І.А. Романюк